

توجیہ باور: آری یا نہ؟

بررسی آرای ویلیام آلسٹن

محمد علی مبینی

توجیه باور: آری یا نه؟

بررسی آرای ویلیام آلستن

محمدعلی مبینی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- معاونت پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی
- چاپ: باقری
- چاپ اول: بهار ۱۳۸۹
- شمارگان: ۱۴۰۰ نسخه
- قیمت: ۲۸۰۰ تومان
- عنوان: ۱۳۶؛ مسلسل: ۲۳۱

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهداء (صفاتیّه)، کوچه آمار، پلاک ۴۲

تلفن و دورنگار: ۷۸۳۲۸۳۳. پخش: قم ۷۸۳۲۸۳۴؛ تهران ۵-۳۰۳-۸۸۹۴۰۳۰۳

ص.ب: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸. کدپستی: ۱۶۴۳۹-۳۷۱۵۶

وب سایت: www.isca.ac.ir

پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

مبینی، محمدعلی، ۱۳۴۵ -

توجیه باور: آری یا نه؟، بررسی آرای ویلیام آلستن / محمدعلی مبینی، تهیه پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی - قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹. ۲۴۸ ص.

ISBN: 978-600-5570-61-8

۲۸۰۰۰ ریال:

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۳۳] - [۲۳۹]، همچنین به صورت زیر نویس.

نماینه.

۱. آلستن، ویلیام، ۱۹۲۱ - م - نظریه توجیه - نقد و تفسیر. ۲. آلستون، ویلیام، نظریه درباره توجیه. ۳. آلستون، ویلیام، شناخت (فلسفه) - نقد و تفسیر. ۴. شناخت (فلسفه). الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. ج. عنوان.

فهرست

سخنی با خواننده ۹

مقدمه

۱. معرفی مسئله ۱۳
۲. پیشینه مباحث درباره توجیه ۱۷
۳. اختلاف ها و توافق ها درباره توجیه ۲۱
 - ۳-۱. محورهای اساسی اختلاف ۲۱
 - ۳-۱-۱. وظیفه گرایی و وظیفه ناگرایی ۲۴
 - ۳-۱-۲. درون گرایی و برون گرایی ۲۷
 - ۳-۱-۳. قرینه گرایی و قرینه ناگرایی ۳۱
 - ۳-۲. ویژگی های نسبتاً اجماعی توجیه ۴۰
۴. درباره آلستن ۴۱
 - ۴-۱. زندگی ۴۱
 - ۴-۲. آثار ۴۷
 - ۴-۲-۱. فلسفه زبان ۴۸
 - ۴-۲-۲. واقع گرایی در صدق و متافیزیک ۴۹
 - ۴-۲-۳. معرفت شناسی ۵۱
 - ۴-۲-۴. فلسفه دین ۵۵

۶. توجیه باور: آری یا نه؟

۵. گزارشی از فصل‌های کتاب ۵۷
۶. بیان‌کردنی‌ها ۶۳
۷. تقدیر و تشکر ۶۴

فصل ۱: اندیشه‌های مبنایی آلستن در وجودشناسی و معرفت‌شناسی باور

۱. وجودشناسی باور ۶۵
- ۱-۱. باور به مثابه حالت روانی باورکردن ۶۶
- ۱-۲. باور به مثابه حالتی استعدادی ۶۶
- ۱-۳. غیر ارادی بودن باور ۶۹
- ۱-۴. تفاوت باور و پذیرش ۸۲
۲. معرفت‌شناسی باور ۸۸
- ۲-۱. رویکرد طبیعی به معرفت‌شناسی ۸۸
- ۲-۲. مشکل تسلسل یا دور در مسائل بنیادین معرفت‌شناختی ۹۰
- ۲-۲-۱. روی‌آوری به رویه‌های باورساز برای حل مشکل دور یا تسلسل ۹۳
- ۲-۲-۲. دور معرفتی ۹۸
- ۲-۳. موضع‌گیری در برابر انواع شکاکیت ۱۰۴
- ۲-۴. معیار ناظر به صدق برای ارزیابی‌های معرفتی ۱۱۲

فصل ۲: توجیه‌گرایی در اندیشه متقدم آلستن

۱. مقدمه ۱۱۷
۲. انکار مفاهیم وظیفه‌شناختی توجیه ۱۲۳
- ۲-۱. برداشت‌های مختلف از توجیه وظیفه‌شناختی ۱۲۴
- ۲-۲. انکار وظیفه‌گرایی از راه انکار ارادی بودن باور ۱۲۷
- ۲-۳. انکار جنبه معرفتی وظایف قابل طرح در مورد باور ۱۲۹
۳. تبیین برگزیده از توجیه معرفتی ۱۳۳
- ۳-۱. توجیه به مثابه ابتدا بر مبنای کافی ۱۳۴

۱۳۶	۳-۲. تفاسیر نادرست از درون گرایی
۱۳۷	۳-۲-۱. نقد درون گرایی منظر محور
۱۴۲	۳-۲-۲. نقد درون گرایی دسترس محور
۱۴۵	۳-۲-۳. نقد درون گرایی آگاهی محور
۱۴۶	۳-۳. دفاع از ترکیب درون گرایی و برون گرایی در بیان شرایط توجیه
۱۵۵	۴. دفاع از مبناگرایی

فصل ۳: توجیه ستیزی در اندیشه متأخر آلستن

۱۶۳	۱. مقدمه
۱۶۴	۲. استدلال بر رد توجیه
۱۶۴	۲-۱. استدلال از راه استنتاج بهترین تبیین
۱۶۴	۲-۱-۱. دو تبیین برای وجود اختلافات درباره توجیه
۱۶۶	۲-۱-۲. تبیین برگزیده
۱۷۱	۲-۲. عدم امکان تعریف بی طرفانه به مثابه دلیلی کافی برای انکار توجیه
۱۷۲	۳. مطلوب های معرفتی
۱۷۴	الف) ویژگی صدق
۱۷۵	ب) مطلوب های صدق آور
۱۷۶	ج) ویژگی هایی که برای تشخیص و تشکیل باورهای صادق، مطلوب به نظر می آیند
۱۷۸	د) ویژگی های نظام های باورها که در زمره اهداف دستگاه شناخت هستند
۱۸۰	ه) ویژگی های وظیفه شناختی باور
۱۸۱	۴. محورهای بحث درباره مطلوب های معرفتی
۱۸۴	۵. جایگاه درون گرایی و برون گرایی در طرح جدید

فصل ۴: بررسی

۱۸۷	۱. مقدمه
۱۸۸	۲. توجیه به مثابه مسئله ای مربوط به داوری نهایی

۸ توجیه باور: آری یا نه؟

۳. تحویل‌گرایی آلستن در معرفی مطلوب‌های معرفتی ۱۹۹
۴. دفاع از دو مفهوم توجیه در معرفت‌شناسی باور ۲۱۱
- ۴-۱. ارزیابی معرفتی باور از منظر وظیفه‌شناختی ۲۱۲
- ۴-۲. ارزیابی معرفتی باور از منظر غیر وظیفه‌شناختی ۲۲۹
- کتاب‌نامه ۲۳۳
- نمایه ۲۴۳
- نمایهٔ اعلام ۲۴۳
- نمایهٔ اصطلاحات ۲۴۵

سخنی با خواننده

پرسش‌های معرفت‌شناختی و چگونگی صحت و سقم باورها بخش مهمی از پرسش‌های اساسی است که ذهن هر انسان اهل اندیشه‌ای را که به تفکر بنیادین درباره‌ی خود و جهان اطرافش پرداخته است به خود مشغول می‌کند. در طول تاریخ، فیلسوفان و اندیشمندان خواه ناخواه با چالش‌هایی معرفت‌شناسانه روبه‌رو شده، به ناگزیر در برابر آنها واکنش نشان داده‌اند. اساساً، می‌توان بسیاری از مکاتب مهم و تأثیرگذار فلسفی را برآمده از چگونگی پاسخ‌گویی فیلسوفان به پرسش‌های معرفت‌شناختی دانست. بحران‌های برآمده از شک‌گرایی که گاه و بیگاه دامن فلسفه را گرفته و اندیشمندانی برجسته را به یأس و ناامیدی از تفکر و تحقیق کشانده و سایه‌ای از التهاب و دلهره را بر حوزه‌های معرفتی و دینی افکنده است، گواهی روشن بر اهمیت فراوان مسائل معرفت‌شناختی است. اهمیت این مسائل به حدی است که بسیاری از متفکران بر آن شده‌اند که تا مسائل این بخش حل نشود، نوبت به بررسی مسائل هستی‌شناسی و دیگر علوم فلسفی نمی‌رسد و هم از این روست که معرفت‌شناسی را مادر همه‌ی علوم دانسته‌اند.

یکی از جدیدترین تحولات چشم‌گیر در معرفت‌شناسی معاصر را می‌توان مربوط به تغییر نگرش ویلیام پی. آلستن به مسئله‌ی توجیه و مقابله‌ی اخیر او با

رویکردهای توجیه‌گرا دانست. آلستن که در آغاز به عنوان نظریه‌پرداز برجسته درباره توجیه ظاهر شده بود، در رویکرد اخیرش بر حذف توجیه در معرفت‌شناسی تأکید و به جای آن از وجود مطلوب‌های معرفتی گوناگونی دفاع می‌کند که هر کدام از آنها می‌توانند به باورهای ما ارزش معرفتی ببخشند.

اگر رویکرد جدید آلستن به معرفت‌شناسی باور قابل دفاع باشد، چرخشی قابل توجه در ارزیابی معرفتی باورها را به دنبال خواهد داشت. او در دیدگاه جدیدش، موجه بودن را به عنوان ویژگی یکه‌تازی که جایگاه معرفتی بدیل‌ناپذیری به باور ببخشد، نمی‌پذیرد و به جای آن، از وجود ویژگی‌های گوناگونی دفاع می‌کند که همه آنها کم و بیش مهم‌اند؛ به گونه‌ای که وجود هر کدام موجب وضعیت معرفتی مثبت برای باور می‌شود، ولی نبودش خسارت معرفتی جبران‌ناپذیری را در پی ندارد. در نتیجه، در طرح جدید آلستن، دیگر دغدغه موجه بودن باورها دغدغه واقعی معرفت‌شناسان نخواهد بود، بلکه ارزیابی معرفتی باورها با توجه به ویژگی‌های معرفتی گوناگون انجام‌پذیر است.

در کتاب پیش رو، نویسنده محترم، حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدعلی مبینی، نخست شرحی گویا از دیدگاه‌های معرفت‌شناختی آلستن به ویژه رویکردهای مقدم و متأخر آلستن درباره توجیه در اختیار می‌نهد و سپس به بررسی دیدگاه‌های آلستن به ویژه رویکرد توجیه‌ستیزانه او می‌پردازد. از دیدگاه نویسنده، دیدگاه اخیر آلستن که بر حذف توجیه در داوری‌های معرفت‌شناختی تأکید می‌کند، دچار مشکلاتی جدی است: اولاً، انکار توجیه به معنای قانع شدن به ارزیابی‌های معرفتی نسبی و نادیده گرفتن اهمیت ارزیابی نهایی و جامع‌نگر درباره باورهاست و این چیزی است که با شهودهای مشترک ما نمی‌سازد و ثانیاً، مهم‌ترین مطلوب‌های معرفتی‌ای که آلستن به جای توجیه مطرح می‌کند، همگی به یک ویژگی باز می‌گردند و

از این رو، تنوع و تکرار ادعایی آلستن واقعیت ندارد. این اشکال اخیر را نویسنده محترم از طریق رایانامه به خود آلستن منتقل کرد و آلستن در پاسخ به آن، اشکال مذکور را وارد دانسته، پذیرفت که طرحش نیاز به اصلاح دارد. (شرح و بسط این اشکال را در فصل چهارم این کتاب ملاحظه خواهید کرد.)

در مجموع، به نظر نویسنده راه گریزی از توجیه به عنوان مسئله‌ای مربوط به مقام ارزیابی نهایی باور نیست؛ هرچند که می‌توان در این مقام به بیش از یک معیار و از این رو، به بیش از یک مفهوم برای توجیه معتقد شد. نگارنده، یک مفهوم قابل دفاع از توجیه معرفتی را مفهوم وظیفه‌شناختی آن می‌داند. آلستن، چه در دوران توجیه‌گرایی و چه بعد از آن، با انکار ارادی بودن باور، دایره وظایف مربوط به باور را بسیار تنگ می‌کند و برای وظایف قابل تصور نیز جنبه معرفتی معتقد نیست؛ اما به نظر نگارنده، باورهای ما می‌توانند متعلق پذیرش یا عدم پذیرش ما قرار گیرند و چون پذیرش، عملی ارادی است، با ورود آن به معرفت‌شناسی زمینه طرح وظایف بسیار مهمی فراهم می‌شود. همچنین از آنجا که این وظایف در راستای هدف معرفتی صدق طرح می‌شوند، حیثیت معرفتی پیدا می‌کنند و در نتیجه، توجیه وظیفه‌شناختی باور بعد معرفتی می‌یابد. نگارنده، علاوه بر این مفهوم وظیفه‌شناختی، از مفهومی غیر وظیفه‌شناختی و معطوف به صدق نیز برای توجیه دفاع می‌کند.

به گفته نویسنده، تصور بسیاری از معرفت‌شناسان این است که اگر وظایف و تکالیف ناظر به باور را معرفتی بدانیم، آنگاه داوری معرفتی ما از باورها نیز لزوماً باید داوری وظیفه‌شناختی باشد، حال آنکه، به نظر نگارنده، داوری معرفتی در اینجا می‌تواند هم از منظر وظیفه‌شناختی انجام شود و هم از منظری غیر وظیفه‌شناختی؛ به گونه‌ای که هر دو داوری را می‌توان «داوری از منظر معرفتی» نام نهاد. بر این اساس، می‌توان از، دست‌کم، دو مفهوم از توجیه معرفتی

دفاع کرد که یکی از آنها وظیفه شناختی و ناظر به وظایف و تکالیف معرفتی ما است و دیگری غیر وظیفه شناختی و ناظر به اهداف معرفتی.

پژوهش حاضر تحسین اساتید فن را پرانگیخته است؛ از جمله دکتر مایکل سدوث، استاد مشاور رساله دکترای نویسنده که در آن پیامدهای دیدگاه جدید آلستن در معرفت‌شناسی دینی بررسی می‌شود،^۱ درباره انتقاد نویسنده به دیدگاه آلستن و نظریه جایگزین خود او چنین می‌نویسد: «آقای مبینی درکی عالی از مسائل معرفت‌شناسی معاصر، به ویژه از حیث رابطه آنها با آثار آلستن، عرضه می‌کند و نشان می‌دهد که رویکرد آلستن به مسأله توجیه معرفتی، دچار نقائص مهمی است. ایشان شرحی دقیق از لوازم این مسئله برای معرفت‌شناسی باور دینی ارائه می‌کند. انتقادات ایشان به آلستن به خوبی مستدل، و دیدگاه جایگزین خود ایشان به خوبی پردازش شده است. آقای مبینی جایگزینی چشمگیر و قانع‌کننده را در برابر گرایش‌های بسرون‌گرایانه رایج در معرفت‌شناسی دینی معاصر پیشنهاد می‌کند.»

در پایان از نویسنده محترم و استادان ارجمند مصطفی ملکیان، دکتر محمد لگنهاوسن، دکتر مایکل سدوث، دکتر محسن جوادی، دکتر منصور نصیری مدیر گروه کلام اسلامی و همه کسانی که در به ثمر رسیدن پژوهش حاضر زحمت کشیدند، تشکر می‌کنیم.

علیرضا آل‌بویه

مدیر پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی

۱. محمدعلی مبینی، اعتبار معرفتی اعتقادات دینی بر اساس رویکرد جدید آلستن به مسئله توجیه مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم، ۱۳۸۸.